

## *Przegląd*

# **Ku zrównoważonej konsumpcji gospodarstw domowych?**

## **Tendencje oraz polityka państw OECD**

### *Overview*

#### **Towards Sustainable Household Consumption?**

#### **Trends and Policies in OECD Countries**

Przeglądy są tłumaczeniami fragmentów publikacji OECD.  
Są dostępne bezpłatnie w księgarni internetowej pod adresem:  
([www.oecd.org/bookshop](http://www.oecd.org/bookshop)).

Niniejszy Przegląd nie stanowi oficjalnego tłumaczenia materiałów OECD.



ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

ORGANIZACJA WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ I ROZWOJU

## Streszczenie

### Treść raportu podsumowującego

Niniejszy Raport dotyczy codziennych zachowań gospodarstw domowych w państwach OECD oraz wpływu tych zachowań na środowisko naturalne. Raport przedstawia dane i tendencje w pięciu kluczowych dziedzinach konsumpcji gospodarstw domowych, obejmujących żywność, turystykę, zużycie energii elektrycznej, wody oraz wytwarzanie odpadów. Zgromadzone dane dowodzą, że oddziaływanie zachowań gospodarstw domowych na środowisko naturalne nasiliło się w ostatnich trzech dekadach i w następnych dwudziestu latach przewidywany jest jego dalszy wzrost, zwłaszcza w odniesieniu do zużycia energii elektrycznej, korzystania ze środków transportu i wytwarzania odpadów. Niniejszy Raport dotyczy także działań, jakie rządy państw OECD podejmują lub mogą podjąć, w celu wspierania gospodarstw domowych w redukowaniu wpływu ich zachowań na środowisko naturalne. Poza przeglądem ram i celów polityk związanych z promowaniem bardziej zrównoważonej konsumpcji Raport analizuje skuteczność różnych typów instrumentów przyjętych polityk (ustawodawczych, gospodarczych i społecznych) dla wywierania wpływu na podejmowanie decyzji przez konsumentów oraz określa kombinację instrumentów służących propagowaniu bardziej zrównoważonej konsumpcji w pięciu analizowanych dziedzinach. Raport wskazuje niektóre z najistotniejszych wyzwań dla opracowania polityk mających na celu wywieranie wpływu na wzorce zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych, a także obszary o istniejącym potencjale oraz skuteczne strategie mające na celu zachęcenie konsumentów do podjęcia działań na szerszą skalę.

## **Program OECD w zakresie zrównoważonej konsumpcji**

Analiza przedstawiona w publikacji stanowi raport podsumowujący Program Dyrekcji ds. środowiska naturalnego OECD z lat 1999-2001 pt. *W kierunku zrównoważonej konsumpcji*. Program miał na celu przeprowadzenie kompleksowych badań kluczowych wzorców zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych w państwach OECD, związanych z nimi oddziaływań na środowisko naturalne oraz działań podejmowanych w ramach przyjętych polityk w celu propagowania bardziej zrównoważonych wzorców konsumpcji. Program stanowił zachętę do podjęcia szeroko zakrojonych badań oraz bodziec do dyskusji pomiędzy państwami członkowskimi OECD: w badaniach uczestniczyło bezpośrednio 7 państw, a wyniki różnych komponentów programu zostały poddane analizie przez urzędników ministerstw ochrony środowiska, spraw konsumenckich, finansów oraz spraw zagranicznych, a także przedstawicieli sektora prywatnego, ośrodków akademickich i organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony środowiska i konsumentów.

## Kluczowe dane i tendencje związane z konsumpcją gospodarstw domowych

### Wpływ konsumpcji na środowisko naturalne będzie się nasilać

Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad indywidualna konsumpcja na głowę mieszkańca rosła stopniowo w państwach OECD i oczekuje się, że będzie nadal podążać za wzrostem PKB w okresie do roku 2020. Innowacje w zakresie produktów i technologii obniżyły energochłonność i materiałochłonność wielu dóbr konsumpcyjnych, jednakże rosnąca ilość wykorzystywanych i wyrzucanych towarów, jak również *struktura* popytu konsumpcyjnego, niwelują wiele uzyskanych z tego tytułu korzyści. Gospodarstwa domowe rozpatrywane jako zbiorowość nie przyczyniają się w największym stopniu do wpływu na środowisko naturalne, ale ich oddziaływanie jest znaczące i będzie narastać w kolejnych dwóch dekadach. (*OECD Environmental Outlook*, 2001):

- *Energia elektryczna* – zużycie energii elektrycznej w państwach OECD wzrosło o 36% w latach 1973-1998 i jak się oczekuje, do roku 2020 nastąpi dalszy wzrost o kolejne 35%, pomimo korzyści wynikających ze zwiększonej sprawności energetycznej urządzeń. Zużycie energii elektrycznej na potrzeby komercyjne i mieszkaniowe (około 30% bieżącego końcowego zużycia) stanowi po transporcie drugą najszybciej rosnącą dziedzinę globalnego wykorzystania energii.
- *Transport* – obecna całkowita liczba pojazdów mechanicznych w państwach OECD wynosząca 550 milionów (z czego 75% stanowią samochody osobowe) wzrośnie o 32% do roku 2020, podczas gdy szacunkowy kilometrąży zwiększy się o 40%. W tym samym okresie przewiduje się potrojenie liczby podróży odbywanych drogą lotniczą na całym świecie.
- *Odpady* – szacuje się, że ilość odpadów komunalnych wzrośnie o 43% od 1995 r. do 2020 r. do około 700 milionów ton rocznie. W 1997 r. gospodarstwa domowe państw OECD wytwarzały średnio 67% masy odpadów komunalnych. Wskaźniki ponownego wykorzystania (recyklingu) odpadów wzrosły, co spowolniło tempo wzrostu ilości odpadów przeznaczonych do końcowego składowania, lecz nie zredukowało całkowitej objętości wytwarzanych odpadów.

- *Woda* – gospodarstwa domowe zużywają względnie niewiele wody, a ich popyt na słodką wodę uległ stabilizacji lub obniżeniu w 9 państwach OECD. Jednakże w wielu innych krajach wzrost liczby ludności i zwiększone zużycie wody z nawiązką zniwelowały skutki zastosowania technologii oszczędzających wodę oraz towarzyszących im zachowań.
- *Żywność* – gospodarstwa domowe w państwach OECD spożywają coraz więcej mięsa, warzyw, ryb, żywności przetworzonej, importowanej oraz organicznej. Jeżeli chodzi o żywność, najbardziej znaczące oddziaływanie na środowisko naturalne następuje na wczesnym etapie łańcucha produktowego, lecz gospodarstwa domowe wpływają na jego skutki poprzez wybór diety oraz zapotrzebowanie na usługi związane z żywnością. Gospodarstwa domowe wywierają bezpośredni wpływ na środowisko naturalne poprzez związane z żywnością zużycie energii i wytwarzanie odpadów.

## Zrozumienie istniejących tendencji

Na obecne i przewidywane wzorce konsumpcji gospodarstw domowych ma wpływ szereg różnych czynników. Wzrastający dochód na osobę, tendencje demograficzne (rosnąca liczba pracujących kobiet, jednoosobowych gospodarstw domowych, osób na emeryturze) oraz towarzyszące im zmiany stylów życia doprowadziły do pojawienia się bardziej zindywidualizowanych wzorców zachowań nabywczych; nastąpiło przesunięcie w kierunku bardziej przetworzonych i opakowanych produktów, posiadania sprzętu gospodarstwa domowego w szerszym zakresie oraz bardziej powszechnego korzystania z usług i rekreacji. Wzrost dochodów doprowadził również do zwiększenia liczby przedmiotów nabywanych przez gospodarstwa domowe. Technologie, instytucje i infrastruktura odgrywają również istotną rolę w wywieraniu wpływu na konsumpcję i zachowania gospodarstw domowych, gdyż stwarzają panujące warunki, które gospodarstwa domowe na co dzień muszą brać pod uwagę, poszerzając lub ograniczając wybór dostępnych dla nich produktów. Polityka zmierzająca do oddziaływania na wzorce konsumpcyjne powinna w szerszym zakresie uwzględniać różne czynniki mające wpływ na decyzje konsumentów, gdyż powyższe wzorce pomagają w określeniu, jakiego rodzaju oddziaływanie na konsumpcję może ulec zmianie, w jakim tempie i pod wpływem jakiego bodźca. To z kolei pociąga za sobą bezpośrednie następstwa w zakresie wyboru i wprowadzenia w życie różnych instrumentów stosowanej polityki.

## Polityki mające na celu promowanie zrównoważonej konsumpcji

Wykorzystanie zasobów i zanieczyszczenie środowiska naturalnego, a nie konsumpcja produktów i usług jako taka, są dziedzinami, w których konieczne jest osiągnięcie równowagi. Oznacza to, że należy podjąć działania w celu propagowania zmiany w *strukturze* konsumpcji i produkcji (*tj.* stopnia oddziaływania na środowisko naturalne i wykorzystania zasobów w związku z wytwarzaniem różnych towarów i świadczeniem usług) w celu zredukowania oddziaływania gospodarstw domowych na środowisko w kluczowych dziedzinach obejmujących energetykę, transport oraz gospodarkę odpadami (np. przeniesienie nacisku z produktów na usługi). Zrównoważona konsumpcja może być również związana z całkowitą redukcją obciążenia środowiska naturalnego w przypadku niektórych czynników (*np.* emisji CO<sub>2</sub> lub zużycia wody na niektórych obszarach). Sieć czynników sprawczych kształtująca wzorce konsumpcji gospodarstw domowych oznacza, że istnieje wiele opcji oddziaływania na powyższe wzorce. Promowanie bardziej zrównoważonej konsumpcji będzie wymagać podejścia angażującego wszystkie zainteresowane strony, z uwzględnieniem polityki państwa, innowacji rynkowych, mobilizacji grup konsumentów w ramach organizacji pozarządowych oraz samodzielnych inicjatyw samych konsumentów. Rządy państw mogą odgrywać większą rolę niż obecnie w promowaniu zrównoważonej konsumpcji. Konsumentów potrzebują bardziej zdecydowanych i spójnych sygnałów dotyczących zrównoważenia stosowanych wzorców konsumpcyjnych. Zapewnienie spójności sygnałów wymaga sprecyzowania bardziej przejrzystych niż dotychczas celów dotyczących jakości środowiska naturalnego oraz ich związku z zachowaniami gospodarstw domowych. Powyższe wymaga także zastosowania podejścia obejmującego cały cykl życia produktu, a co za tym idzie, podejmowania działań na różnych odcinkach łańcucha produktowego w celu utrzymania na zrównoważonym poziomie wykorzystania zasobów i zanieczyszczenia środowiska. Krajowe rządy powinny w szerszym stopniu rozważyć integrację polityki międzysektorowej oraz potencjalne oddziaływanie na środowisko polityk stosowanych w innych sektorach, które także mają wpływ na decyzje podejmowane przez gospodarstwa domowe (użytkowanie gruntów, inwestycje infrastrukturalne, polityka makroekonomiczna). Opracowanie polityki z myślą o zrównoważonej konsumpcji może bazować na dotychczasowych doświadczeniach w stosowaniu różnych instrumentów oddziaływania na proces podejmowania decyzji przez konsumentów (instrumentów gospodarczych, ustawodawczych czy informacyjnych). *Instrumenty gospodarcze* są na ogół bardziej efektywne kosztowo (gdyż ich wprowadzenie w życie i egzekwowanie następuje mniej trudnościami) i, w porównaniu z instrumentami ustawodawczymi, w

mniejszym zakresie ingerują w proces decyzyjny jednostek. Jednakże ich skuteczność może maleć w sytuacji, gdy cena przestaje być kluczowym kryterium podejmowania decyzji przez konsumenta, lub w wyniku powstania struktury rynkowej niektórych towarów zapobiegającej docieraniu sygnałów cenowych do konsumenta. Rządy państw członkowskich OECD podejmują również bezpośrednie działania w celu wywierania wpływu na decyzje gospodarstw domowych lub ich ograniczania na drodze *ograniczeń ustawodawczych lub norm* dotyczących produktów, ich własności lub zastosowania. Bezpośrednie stosowanie uregulowań prawnych w stosunku do gospodarstw domowych ma miejsce względnie rzadko z uwagi na trudność ich wprowadzania w życie oraz egzekwowania. Ponadto są to instrumenty w pewnym stopniu ingerujące w podejmowanie decyzji. Rządy z zasady preferują wywieranie wpływu na wzorce konsumpcyjne gospodarstw domowych poprzez nakładanie lub zwiększanie norm lub wymogów na wcześniejszych odcinkach łańcucha produktowego. Konsumentów akceptują interwencję ustawodawczą wówczas, gdy utrzymuje ona lub podnosi jakość branych pod uwagę produktów lub usług, lub w sytuacji gdy instrumenty interwencyjne wychodzą naprzeciw obawom konsumentów związanym z ich zdrowiem lub bezpieczeństwem. *Instrumenty socjalne* (o charakterze informacyjnym) oddziałują na poziom wiedzy konsumentów oraz ich gotowość do działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego. W państwach OECD powszechne są kampanie informacyjne poświęcone oszczędzaniu energii i wody oraz ponownemu wykorzystaniu (recyklingowi) odpadów, podobnie jak projekty dotyczące oznaczania produktów niebezpiecznych dla środowiska. Jednakże sceptycyzm konsumentów oraz zamieszanie spowodowane natłokiem przekazów poświęconych ekologii ograniczają skuteczność instrumentów informacyjnych. Istnieją skuteczne środki umożliwiające przewyższenie barier informacyjnych oraz wykorzystanie bardziej interaktywnych mechanizmów decyzyjnych w celu promowania zrównoważonej konsumpcji (Seksja 4.2). W większości przypadków zminimalizowanie wpływu zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych na środowisko wymagać będzie zastosowania *kompleksowych* instrumentów. Mowa o obszarach (takich jak żywność spożywana w gospodarstwach domowych i turystyka), w których istnieje niewiele skoordynowanych polityk zmierzających do ograniczenia oddziaływania gospodarstw domowych na środowisko naturalne. Jednakże możliwe jest wyciągnięcie wniosków z dłuższych i szerszych doświadczeń w zakresie stosowania różnych instrumentów oraz kombinacji instrumentów w dziedzinach takich jak zużycie energii elektrycznej i wody przez gospodarstwa domowe oraz wytwarzanie i ponowne wykorzystanie (recykling) odpadów. (Seksja 4.3).



## Krok w przód

Konsumenci w państwach OECD z troską podchodzą do kwestii związanych z ochroną środowiska naturalnego i wpływem ich własnych zachowań na jakość środowiska. Większość państw OECD wprowadziła w życie polityki mające na celu zredukowanie oddziaływania zachowań gospodarstw domowych na środowisko. Niektóre z przyjętych polityk przyniosły ograniczone zmiany tychże zachowań, lecz w skali ogólnej rezultaty wydają się skromne. Oczekuje się, że wpływ na środowisko wynikający z decyzji podejmowanych przez gospodarstwa domowe wzrośnie w następnych dwóch dekadach. Rządy państw mogłyby odgrywać aktywniejszą niż obecnie rolę w ułatwianiu gospodarstwom domowym podejmowania działań w tym zakresie. W szczególności rządy będą musiały sprecyzować cele działań podejmowanych w ramach gospodarstw domowych, wzmocnić istniejące polityki oraz poprawić ich koordynację i spójność, by wesprzeć gospodarstwa domowe w rozwijaniu stylów życia cechujących się mniejszym zużyciem zasobów i niższą produkcją zanieczyszczeń.

Dla stworzenia ram zrównoważonej konsumpcji wymagane jest spełnienie pięciu ogólnych warunków:

- powstanie struktury cenowej dóbr konsumpcyjnych i usług uwzględniającej koszty i korzyści związane ze środowiskiem naturalnym;
- stworzenie ram polityki i instrumentów ustawodawczych precyzujących priorytety oraz kierunki zmian;
- zapewnienie dostępności asortymentu towarów i zakresu usług przyjaznych dla środowiska;
- wdrożenie technologii i infrastruktury uwzględniających kryteria jakości środowiska naturalnego w procesie projektowania i eksploatacji sieci transportowych, budownictwa mieszkaniowego, utylizacji odpadów, itd., oraz
- istnienie kontekstu edukacyjnego, poznawczego i informacyjnego motywującego konsumentów do podejmowania działań i umożliwiającego im takie działania.

W kontekście powyższych pięciu ramowych warunków możliwe jest wyodrębnienie w analizie OECD kilku szerszych wytycznych dla polityk propagujących zrównoważoną konsumpcję. Polityka w zakresie zrównoważonej konsumpcji powinna:

- dokonać zmiany struktury konsumpcji,
- modyfikować zarówno “hardware” (czyli zachowania konsumentów) oraz “software” (czyli opinie i nastawienie konsumentów) odnośnie wzorców konsumpcyjnych,
- stosować podejście uwzględniającego cykl życia produktu w celu określenia obszarów, w których można dokonać ingerencji przy pomocy instrumentów polityki,
- preferować ingerencję na początkowych odcinkach łańcucha produktowego,
- stosować instrumenty kompleksowe,
- zapewnić spójne polityki międzysektorowe; oraz
- promować i wspierać inicjatywy podejmowane przez sektor prywatny i organizacje obywatelskie.

## Niektóre nierozstrzygnięte kwestie w zakresie polityki zrównoważonej konsumpcji

---

*Jaki może być dodatkowy zakres stosowania instrumentów gospodarczych?*

---

Większość podatków na ochronę środowiska naturalnego jest faktycznie odprowadzana przez gospodarstwa domowe w postaci obciążeń z tytułu nabycia i użytkowania pojazdów mechanicznych i korzystania z paliw (benzyny i oleju napędowego). Dzieje się tak również dlatego, iż wiele zwolnień i zwrotów podatku jest obecnie przyznawanych podmiotom gospodarczym. Prawdą jest także, że podatki na ochronę środowiska naturalnego nadal obciążają nie tych, których powinny, i są postrzegane negatywnie. Podatki uwzględniające koszty zewnętrzne związane z produkcją i wzorcami konsumpcyjnymi w wielu przypadkach byłyby wyższe od istniejących, zwłaszcza w odniesieniu do energii elektrycznej i transportu. Dodatkowe podatki mogłyby również zostać nałożone na inne produkty, co rodzi pytanie o *dystrybucyjne i społeczne następstwa* wdrażania polityk prowadzących do wzrostu cen konsumpcyjnych kluczowych towarów i usług.

---

*W jakich obszarach rządy mogą najskuteczniej wybrać i połączyć polityki w celu promowania zrównoważonej konsumpcji?*

---

W zależności od strukturalnej charakterystyki danego sektora sygnały przekazywane w ramach danej polityki mogą być błędnie kierowane w dół lub w górę łańcuchów produktowych. Ważnym krokiem w kierunku opracowania bardziej efektywnych kosztowo, skutecznych z punktu widzenia ochrony środowiska naturalnego czy sprawiedliwych polityk konsumpcyjnych jest lepsze zrozumienie sposobu, w jaki sygnały informacyjne i cenowe są przekazywane w przypadku różnych dóbr konsumpcyjnych oraz jak powyższe i inne czynniki sprawcze oddziałują na preferencje konsumentów. Niezbędne jest także poczynienie postępów w określaniu i wprowadzaniu w życie skutecznych pakietów instrumentów przekazujących konsumentowi spójny obraz zrównoważenia jego wyborów konsumpcyjnych.

---

*Jaki istnieje potencjał wykorzystania instrumentów socjalnych w promowaniu zrównoważonej konsumpcji?*

---

Z punktu widzenia rządów krajowych konsumenci są uczestnikami procesów gospodarczych, do których trafić jest najtrudniej. Stanowią zbiorowość liczną, rozproszoną i niejednorodną, której zachowania w zakresie generowania negatywnych dla środowiska efektów ubocznych są zróżnicowane. Celem rządów jest również uniknięcie nadmiernego ingerowania w proces podejmowania decyzji przez konsumentów. W konsekwencji, więcej uwagi należy poświęcić zakresowi stosowania różnych instrumentów socjalnych w propagowaniu zrównoważonej konsumpcji, w tym skoordynowanym dobrowolnym inicjatywom konsumentów, uczestnictwu w podejmowaniu decyzji dotyczących zrównoważonej konsumpcji oraz, w ogólnym zakresie, instrumentom informacyjnym.

**Spis treści oryginalnej angielskiej wersji niniejszej publikacji (bez załączników, listy pól, tabel i wykresów):**

- I. Streszczenie**
- II. Konsumpcja gospodarstw domowych : tendencje i oddziaływanie na środowisko naturalne**
- III. Czynniki sprawcze konsumpcji gospodarstw domowych**
- IV. Polityki mające na celu promowanie zrównoważonej konsumpcji gospodarstw domowych**
- V. Niektóre nierozstrzygnięte kwestie w zakresie polityki zrównoważonej konsumpcji**

Niniejszy *Przegląd* stanowi tłumaczenie fragmentów poniższych dokumentów:  
*Towards Sustainable Household Consumption?*  
*Trends and Policies in OECD countries*  
*Vers un mode de consommation durable des ménages: Tendances et politiques dans les pays de l'OCDE*

© 2002, OECD.

Publikacje można nabyć w paryskim ośrodku OECD (OECD Paris Centre) pod adresem:  
2, rue André-Pascal, 75775 Paris Cedex 16,  
FRANCE oraz na witrynie internetowej pod adresem  
[www.oecd.org/bookshop](http://www.oecd.org/bookshop)

Egzemplarze *Przeglądów* są dostępne bezpłatnie w księgarni internetowej OECD pod adresem  
[www.oecd.org/bookshop](http://www.oecd.org/bookshop)

Za przygotowanie *Przeglądu* odpowiada dział Praw autorskich i Tłumaczeń, Dyrektoriat ds. Spraw Publicznych i Komunikacji.

E-mail: [rights@oecd.org](mailto:rights@oecd.org)  
Faks: +33 1 45 24 13 91



© OECD 2003

Kopiowanie niniejszego *Przeglądu* jest dozwolone pod warunkiem zamieszczenia informacji o prawach autorskich OECD i tytułu oryginalnej publikacji.